

УДК 373.3.091.3:[5:62]

DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2024.2.8>

Тетяна ФАТЪЯНОВА

асистентка кафедри початкової освіти, Бердянський державний педагогічний університет,
вул. Шмідта, 4, м. Бердянськ, Запорізька область, Україна, 71100

ORCID: 0000-0001-5302-6296

Бібліографічний опис статті: Фатьянова, Т. (2024). Особливості застосування технології проблемного навчання на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, 49–53, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.2.8>

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ»

У статті розглянуто особливості застосування технології проблемного навчання на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Висвітлено ключові позиції вчених, щодо питання вдосконалення освіти на різних етапах її становлення. Здійснено оцінку внеску науковців у створенні концепцій розвитку теорії проблемного навчання. Розкрито сутність поняття «проблемне навчання», його принципи відмінності від традиційних педагогічних технологій.

Особливу увагу приділено специфіці створення проблемного питання як засобу активізації продуктивної, творчої навчально-пізнавальної діяльності. Визначено основні цілі постановки проблемних ситуацій перед молодшими школярами: стимулювання розумової діяльності; розвиток комунікативних навичок; закріплення та повторення нового матеріалу; перевірка знань.

Виділено 4 основні етапи розв'язання проблеми здобувачами початкової освіти, а саме: усвідомлення проблеми, формулювання гіпотези, доказ гіпотези, підбиття підсумків. Запропоновано пам'ятку-інструкцію для полегшення розв'язання учнями проблемних питань на уроках «Я досліджую світ». Наведено приклади проблемних завдань з декількох освітніх галузей, які варто застосовувати для розвитку розумової активності школярів.

Зроблено висновки про те, що в сучасних умовах, упровадження технології проблемного навчання в початковій школі є не тільки доцільним, а й абсолютно необхідним, адже на її основі відбувається формування всебічно розвиненої творчої особистості, здатної до самостійного пошуку, накопичення, систематизації та логічної реалізації отриманих знань. Стаття представляє науковий і практичний інтерес для здобувачів вищої освіти, вчителів початкової школи, дослідників і всіх тих, хто зацікавлений у питанні застосування технології проблемного навчання на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Ключові слова: проблемне навчання, технологія, початкова школа, Нова українська школа, проблемна ситуація, проблемне запитання.

Tatiana FATIANOVA

Assistant Lecturer at the Department of the Primary Education, Berdyansk State Pedagogical University,
Schmidt str., 4, Berdiansk, Zaporizhzhia region, Ukraine, 71100

ORCID: 0000-0001-5302-6296

To cite this article: Fatianova, T. (2024). Osoblivosti zastosuvannya tehnologiyi problemnogo navchannya na urokah integrovanogo kursu "Ya doslidzhuyu svit" [Peculiarities of applying problem-based learning technology in the lessons of the integrated course "I Explore the World"]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 2, 49–53, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2024.2.8>

PECULIARITIES OF APPLYING PROBLEM-BASED LEARNING TECHNOLOGY IN THE LESSONS OF THE INTEGRATED COURSE "I EXPLORE THE WORLD"

The article discusses the peculiarities of using problem-based learning technology in the lessons of the integrated course "I Explore the World". The key positions of scientists on the issue of improving education at different stages of its formation are highlighted. The contribution of scientists to the creation of concepts for the development of the theory of problem-based learning is assessed. The essence of the concept of "problem-based learning" and its fundamental differences from traditional pedagogical technologies are revealed.

Particular attention is paid to the specifics of creating a problematic issue as a means of activating productive, creative educational and cognitive activity. The main goals of posing problem situations to junior schoolchildren are identified:

stimulation of mental activity; development of communication skills; consolidation and repetition of new material; testing of knowledge.

The author identifies 4 main stages of problem solving by primary education pupils, namely: problem awareness, hypothesis formulation, hypothesis proof, and summarizing. A memo-instruction is proposed to facilitate the solution of problematic issues by pupils in the lessons "I Explore the World". Examples of problematic tasks from several educational fields are given, which should be used to develop children's mental activity.

It is concluded that in modern conditions, the introduction of problem-based learning technology in primary school is not only appropriate, but also absolutely necessary, because it is the basis for the formation of a fully developed creative personality capable of independent search, accumulation, systematization and logical implementation of the acquired knowledge. The article is of scientific and practical interest for higher education students, primary school teachers, researchers and all those interested in the use of problem-based learning technology in the lessons of the integrated course "I Explore the World".

Key words: *problem-based learning, technology, primary school, New Ukrainian School, problem situation, problematic question.*

Актуальність проблеми. В умовах сьогодення перед закладами загальної середньої освіти стоїть надзавдання: розвинути творчі здібності, комунікативні навички, сформувати індивідуальність кожного учня, водночас з цим, дати глибокі та міцні знання. Відтак, формування всебічно розвиненої особистості з високим рівнем компетентностей є одним з пріоритетних завдань сучасної школи, що визначено у Державному стандарті початкової освіти (Кабінет Міністрів України, 2019).

Розвиток освіти характеризується постійним пошуком шляхів та засобів розв'язання поставлених вище завдань. Одним із таких напрямів на етапі реформування системи освіти, є технологізація освітнього процесу. Сутністю даного процесу є не лише використання нових технічних засобів, а й інноваційних форм та методів викладання, пошук нових підходів до процесу навчання та виховання молодших школярів. Так, реформа Нової української школи характеризується поступовою відмовою від традиційних форм навчання, пошуком нових шляхів розв'язання проблеми вмотивованості дітей до набуття знань (Кабінет Міністрів України, 2016). Серед однієї з інновацій, впровадженої реформою у початковій школі, став інтегрований курс «Я досліджую світ», що охоплює систему знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації в різних сферах життя та методи дослідження.

Слід зауважити, що у період модернізації початкової освіти одним із засобів підвищення результативності навчальної діяльності, є використання сучасних педагогічних технологій. Водночас більшість науковців обґрунтовують високу ефективність технології проблемного навчання молодших школярів, зокрема й на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую

світ». Адже розв'язання проблемних питань мотивує учнів до самостійного пошуку інформації, дозволяє навчити бачити проблему, формувати її та знаходити можливі шляхи подолання наслідків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Протягом історії становлення педагогіки між науковцями точилася дискусія про вдосконалення освіти. Так, Я. Коменський був проти традиційного підходу до навчання, який змушував дитину копіювати те, що думає вчитель, замість того, щоб думати самостійно. Ж. Руссо пропонував стимулювати інтелект дитини свіжими запитаннями. К. Ушинський вважав, що першочергова мета освіти полягає в тому, щоб стимулювати мислення дітей і їх здатність пізнавати нове.

Дж. Дьюї зазначав, що традиційні методи навчання мають недолік, оскільки обмежують розвиток дитини заздалегідь визначеним шляхом навчання, що суперечить природним схильностям дітей досліджувати та питати. Пізніше науковець заснував дослідну школу в Чикаго, де учні навчалися через гру та трудову діяльність. Також, він запропонував теоретичні положення проблемного навчання, на яких ґрунтується дана технологія й зараз. Концепція американського психолога Дж. Брунера відіграла визначну роль у розвитку теорії проблемного навчання. Її основою стали питання зі структурування змісту навчального матеріалу. Згідно з поглядами науковців, щоб здобувачі освіти могли логічно та системно мислити, опановуючи навчальні дисципліни, вони перш за все, мають розуміти їх (Павленко, 2013).

Також, теоретичні основи проблемного навчання були закарбовані у працях С. Рубінштейна, У. Оконя, В. Паламарчук, Б. Коротяєва, О. Янкович та інших, які наголошують, що

основне в технології проблемного навчання – це вміння створювати проблемну ситуацію.

Мета дослідження – розкрити методичні особливості застосування технології проблемного навчання на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ».

Виклад основного матеріалу дослідження. Відомо, що проблемне навчання розглядається більшістю авторів по-різному: як тип навчання, метод, принцип, дидактичний підхід. І. Кучеренко трактує дане поняття, як «спроєктовану вчителем організацію процесу активного опанування учнями нових знань і способів дій, під час якого нові знання не даються учневі в готовому вигляді, а здобуваються ним під час розв’язування проблеми, сконструйованої педагогом» (Кучеренко, 2024). На думку польського педагога В. Оконя, проблемним є те навчання, що базується на отриманні здобувачами освіти нових знань через розв’язання практичних і теоретичних проблем. Попри різне трактування даного поняття, автори виділяють загальні елементи проблемного навчання, а саме створення проблемних ситуацій та розв’язання проблем (Павленко, 2013).

Під проблемою слід розуміти складне теоретичне чи практичне питання, яке потребує дослідження, вивчення, розв’язання. Проблемні запитання можуть бути, як із нової теми, так і з раніше вивченої, що варто використовувати для актуалізації знань учнів. У розв’язанні проблеми здобувачами початкової освіти виділяють 4 основні етапи:

- усвідомлення проблеми – виявлення прихованих розбіжностей у проблемному питанні;
- формулювання гіпотези – позначення за допомогою гіпотези основного напрямку пошуку відповіді;
- доказ гіпотези – підтвердження чи спростування висловленого в гіпотезі припущення;
- підбиття підсумків – збагачення раніше сформованих причинно-наслідкових зв’язків новим змістом (Швардак, 2017).

Перед створенням проблемних ситуацій на уроці інтегрованого курсу «Я досліджую світ» має бути проведена спеціальна підготовча робота, спрямована на активізацію пізнавальної діяльності учнів. Постановка перед молодшими школярами питань, що потребують розв’язання, переслідує кілька цілей: стимулювання розумової діяльності; розвиток комуні-

кативних навичок; закріплення та повторення нового матеріалу; перевірка знань.

Учні початкової школи легко входять у роль дослідника, зважаючи на це, необхідно пробуджувати інтерес до різних проблем сучасного навколишнього світу, що передбачено природничою освітньою галуззю інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Постановка та розв’язання проблем, які молодший школяр спостерігає в реальному житті, знаходять найяскравіший відгук у його душі. Відтак саме такі проблемні ситуації мотивуватимуть молодшого школяра до вивчення навколишнього світу. Наприклад, найактуальнішою темою залишається проблема глобального потепління. «Як зміниться рівень води у Світовому океані? Як вплине це на рослинний та тваринний світи? Що ми можемо зробити, щоб запобігти змінам у кліматі?» – орієнтовні формулювання проблемних питань, що можуть бути поставлені учням 4 класу в рамках вивчення теми «Що таке екологічні проблеми?».

Для полегшення розв’язання учнями проблемних питань на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ» доцільно запропонувати їм пам’ятку – інструкцію, яка детально описує дії на кожному з етапів. Нижче наведено приклад пам’ятки, розробленої для вчителів та учнів початкової школи.

1. Усвідомлення проблеми. Що треба зробити? Уважно прочитати питання. Знайти умову та вимогу, що висувається. Визначити, що дано за умовою і що потрібно знайти. Згадати, що ви вже знаєте про цей об’єкт чи явище, які причинно-наслідкові зв’язки його пояснюють. Зіставити раніше отримані знання та нову інформацію. На підставі цих даних виявити розбіжності, приховане у питанні.

2. Формулювання гіпотези. Висловлюємо припущення про причини виникнення явища чи об’єкта, формулюємо гіпотезу.

3. Доказ гіпотези. Необхідно поставити нове питання, виходячи з припущень, висловлених у гіпотезі. Відповісти на це запитання та по можливості перевірити свою відповідь.

4. Підбиття підсумків. Потрібно відповісти на запитання: які нові знання ви здобули? Що нового дізналися про причинно-наслідкові зв’язки, які пояснюють це явище чи об’єкт?

Для досягнення високих результатів навчання молодших школярів пропонується розробити

систему проблемних питань. Що стосується вивчення курсу «Я досліджую світ», то в основі пізнавальної діяльності учнів лежить чуттєве сприйняття реальних явищ та об'єктів навколишнього світу, взаємин між людьми, набуття навичок здорового способу життя, формування цілісної картини світу тощо. Тому при створенні та розгляді проблемних ситуацій бажано спиратися на знання освітніх галузей, що інтегруються в курсі «Я досліджую світ». Нижче пропонуються орієнтовані проблемні питання, які допоможуть у реалізації мети та завдань, передбачених типовими освітніми програмами (Типова освітня програма для 1–2 класів НУШ, 2022; Типова освітня програма для 3–4 класів НУШ, 2022).

Природнича освітня галузь

1. Яку подорож здійснила крапелька, перед тим, як потрапити до нас?
 2. Чому першим із насіння виростає корінь?
 3. Динозаври існували на планеті мільйони років тому. Чому вони зникли?
 4. Як рослині захиститися в спекотний день й не загинути?
 5. Чому листя у рослин зелене, а колір квітів різнобарвний?
- Громадянська та історична освітня галузь
6. Кого називають українцем?
 7. Як людина вивчає минуле?
 8. Чому варто людям дотримуватися прав та обов'язків?
 9. Що означає бути патріотом?
 10. Якби ти став/ла президентом, які першочергові завдання вирішував/ла?
- Соціальна та здоров'язбережувальна освітня галузь
11. Чому необхідні природі хвороботворні бактерії?
 12. Для чого природа «витратилась» на створення зубів?
 13. Куди звертатися за допомогою?
 14. Які обов'язки мають члени моєї родини?

15. Що означає бути здоровим?

Побудований за технологією проблемного навчання інтегрований урок «Я досліджую світ» передбачає спільну продуктивну співпрацю вчителя та учнів. Під час такої діяльності відбувається цілеспрямована пізнавальна активність учня, який опановує навчальні дії з розв'язування проблемних завдань, оцінки результатів, самоконтролю власної діяльності. На уроці «Я досліджую світ» технологія проблемного навчання характеризується самостійним пошуком здобувачами освіти істинних, правильних рішень під час розв'язання проблемних ситуацій (Грошовенко, Жовнич, Коваль, 2022).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що організація освітньої діяльності молодших школярів на сучасному етапі передбачає застосування інноваційних технологій. Однією з таких, є технологія проблемного навчання, яка здатна забезпечити значну ефективність освітнього процесу та сприяти формуванню особистості XXI століття. Вона спрямована передусім на підвищення пізнавальної активності здобувачів початкової освіти, формування гармонійно розвиненої творчої особистості, здатної логічно мислити. Звернення вчителя початкової школи до використання технології проблемного навчання зменшує необхідність формальної перевірки результатів. Постійна постановка перед дитиною проблемних питань призводить до того, що учень не «пасує» перед проблемами, а прагне їх вирішити, тим самим стає більш захищеним від стресів.

Перспективами подальших досліджень є виокремлення психолого-педагогічних умов організації проблемного навчання під час вивчення інтегрованого курсу «Я досліджую світ», пошук засобів, які б підвищували рівень якості навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Грошовенко О. П., Жовнич О. В., Коваль Т. В. Використання технології проблемного навчання на уроках інтегрованого курсу «Я досліджую світ». *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми.* 2022. № 63. С. 87–95.
2. Постанова Кабінету міністрів України «Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти». 2019. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення : 20.04.2024).
3. Кучеренко І. А. Сучасний урок в умовах технологізації навчання в закладах П(ПТ)О : електронний навчальний курс. Біла Церква : БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2024. 81 с.

4. Павленко В. В. Проблемне навчання : становлення, сутність, перспективи. Цілі та результати освітніх реформ : українсько–польський діалог : матер. міжнар. наук.–практ. конф., 15–16 травня 2013 р., м. Київ, 2013. С. 126–134.
5. Петрова О. С. Розвиток дослідницьких умінь у молодших школярів на інтегрованому курсі «Я досліджую світ» : кваліфікаційна робота магістра спеціальності 013 «Початкова освіта» / наук. керівник О. М. Мельник. Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 74 с.
6. Розпорядження Кабінету міністрів України «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти “Нова українська школа” на період до 2029 року». 2016. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80> (дата звернення : 20.04.2024).
7. Сафонова О. Використання проблемних ситуацій у початковій школі. Креативність особистості як фактор інноваційного розвитку суспільства : збірн. наук. праць. Житомир : ФО-П Левковець Н.М., № 2. 2020. С. 135–140.
8. Типова освітня програма для 1–2 класів НУШ (розроблена під керівництвом О. Я. Савченко). Нова українська школа. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-rochatkovoyi-shkoli> (дата звернення : 20.04.2024).
9. Типова освітня програма для 3–4 класів НУШ (розроблена під керівництвом О. Я. Савченко). Нова українська школа. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-rochatkovoyi-shkoli> (дата звернення : 20.04.2024).
10. Швардак М. В. Проблемне навчання в умовах сучасної школи. *Фізико-математична освіта*. 2017. № 1 (11). С. 124–127.

REFERENCES:

1. Groshovenko O., Zhovnych O. & Koval T. (2022) Viktoristannya tehnologiyi problemnogo navchannya na urokah integrovanogo kursu “Ya doslidzhuyu svit” [Using problem learning technology in lessons Exploring the world]. *Cuchasni informacijni tehnologiyi ta innovacijni metodiki navchannya v pidgotovci fahivciv: metodologiya, teoriya, dosvid, problemi*, 63, 87–95 [in Ukrainian].
2. Postanova Kabinetu ministriv Ukrayini «Pro vnesennya zmin do Derzhavnogo standartu pochatkovoyi osviti» [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On amendments to the State standard of primary education"] (2019). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text> (accessed 20.04.2024) [in Ukrainian].
3. Kucherenko I. (2024) Suchasnij urok v umovah tehnologizaciji navchannya v zakladah P(PT)O [A modern lesson in the conditions of technological learning in institutions] : elektronnij navchalnij kurs. Bila Cerkva : BINPO DZVO «UMO» NAPN Ukrayini [in Ukrainian].
4. Pavlenko V. (2013) Problemne navchannya: stanovlennya, sutnist, perspektivi [Problem-based learning: formation, essence, prospects]. Cili ta rezultati osvitnih reform : ukrayinsko–polskij dialog : mater. mizhnar. nauk.–prakt. konf., m. Kiyiv [in Ukrainian].
5. Petrova O. (2022) Rozvitok doslidnickih umin u molodshih shkolyariv na integrovanomu kursu «Ya doslidzhuyu svit» [Development of research skills in junior schoolchildren in the integrated course "I Explore the World"] : kvalifikacijna robota magistra specialnosti 013 «Pochatkova osvita» / nauk. kerivnik O. M. Melnik. Zaporizhzhya : ZNU [in Ukrainian].
6. Rozporyadzhennya Kabinetu ministriv Ukrayini «Pro shvalennya Konceptiyi realizaciji derzhavnoyi politiki u sferi reformuvannya zagalnoyi serednoyi osviti “Nova ukrayinska shkola” na period do 2029 roku» [Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Concept of Implementation of the State Policy in the Field of Reforming General Secondary Education "New Ukrainian School" for the Period up to 2029"]. (2016). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-%D1%80> (accessed : 20.04.2024) [in Ukrainian].
7. Safonova O. (2020) Viktoristannya problemnih situacij u pochatkovij shkoli. Kreativnist osobistosti yak faktor innovacijnogo rozvitku suspilstva [The use of problematic situations in primary school. Personal creativity as a factor of innovative development of society]: zbirn. nauk. prac. Zhitomir : FO-P Levkovec N.M., 2, 135–140 [in Ukrainian].
8. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2022) Typova osvitnya prohrama dlia 1–2klasiv NUSh (rozrobleni pid kerivnytstvom O. Ya. Savchenko) [Typical educational program for grades 1–2 of the NUS (developed under the leadership of O.Ya.Savchenko)]. Nova ukrainska shkola – New Ukrainian school. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>. (accessed 20.04.2024) [in Ukrainian].
9. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2022) Typova osvitnya prohrama dlia 3–4klasiv NUSh (rozrobleni pid kerivnytstvom O. Ya. Savchenko) [Typical educational program for grades 3–4 of the NUS (developed under the leadership of O.Ya. Savchenko)]. Nova ukrainska shkola – New Ukrainian school. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>. (accessed 20.04.2024) [in Ukrainian].
10. Shvardak M. (2017) Problemne navchannya v umovah suchasnoyi shkoli [Problem-based learning in today school]. *Fiziko-matematichna osvita*, 1, 124–127 [in Ukrainian].